

RAD ZADARSKOG GRADITELJA I KIPARA JURJA DIMITROVA U RIJECI

IVA PERČIĆ

Rijeka nije imala sreću, da poput većine drugih obalnih gradova sačuva svoje sredovjekovne spomenike, jer su ti spomenici pali žrtvom njenog ekonomskog procvata, uslijed razvoja trgovine u XVIII. i XIX. vijeku. U to se vrijeme grad naglo razvija, povećava i proširuje izvan obruča svojih gradskih zidova, a mijenja se i izgled grada unutar zidova, jer nastaju nove ulice i trgovi, a pojedine se građevine pregrađuju. Tada nestaje sredovjekovnog jednokatnog malog grada, njegove se jednostavne kuće pregrađuju i nadograđuju, a crkve proširuju, tako da potpuno mijenjaju svoj dotadanji izgled. Nažalost u tome naletu stradavaju skoro svi sredovjekovni spomenici u gradu, jer mlada, vodeća građanska klasa, preinačuje sve prema svojim potrebama i ukusu. Mnogi su spomenici tada srušeni, a drugi mijenjaju svoj izgled u tolikoj mjeri, da nam je od njihove sredovjekovne jezgre do danas ostalo vrlo malo sačuvano.

Međutim arhivski nam podaci svjedoče o postojanju tih spomenika i govore nam, iako vrlo malo o njihovom izgledu. Budući da danas nemamo više pred sobom tih objekata, niti nam je njihov izgled ostao vjerodostojno ili uopće fiksiran na starim slikovnim prikazima Rijeke, možemo samo putem arhivskih podataka donekle ustanoviti njihov izvorni, nekadašnji izgled.

Preostaje nam, dakle, jedino taj put za upoznavanje karaktera likovnog stvaralaštva kasnog srednjeg vijeka u tom gradu na najsjevernijoj tački naše Jadranske obale. Geografski smještaj Rijeke dao je tom gradu i određenu funkciju. Rijeka je najbliži izlaz južnih i istočnih alpskih pokrajina na more. Kroz cijeli srednji vijek Rijeka je pod političkom vlašću feudalaca germanske narodnosti, grofova Devinskih i Walsee, a more ju spaja sa istočnom i zapadnom obalom Jadrana. Prema tome, se i u kulturnom pogledu ovdje nužno moraju susresti tri kulturne sfere. Jednu tvori srednjoevropski kulturni krug, koji, jednim putem, preko Slovenije prodire na jugozapad u Istru, a drugim, ravnim putem, na jug u Rijeku. Kao i u Istri, i ovdje je njen nosilac feudalac, etnički German, koji se okružuje plemićkim obiteljima germanske narod-

nosti, a ovi donose ovamo i svoj određeni kulturni izraz. Direktni uticaj zapadne Jadranske obale u to je vrijeme vrlo malen. U spisima nailazimo dosta rijetko na talijanska imena, ali ipak postoje neke trgovačke i obrtničke obitelji, koje su se stalno nastanile u Rijeci, došavši iz Italije. Treći etnički elemenat, brojčano u najvećoj većini je slavenski. Isključivo slavenska imena nose gradski vijećnici i suci, kao i većina klera, obrtnika i trgovaca. Oni podržavaju intenzivne veze sa svojom slavenskom okolinom, zaleđem, otocima i Dalmacijom.

Iz ono malo sačuvanih ostataka sredovjekovnih spomenika možemo vrlo lako uočiti njihovu vezu sa srednjoevropskim kulturnim krugom, ili točnije, sa njegovom slovenačkom varijantom. No u nekim njihovim detaljima osjeća se utjecaj mediteranskog likovnog govora. Po tome možemo pretpostaviti da smo u Rijeci imali, jedne pokraj drugih, spomenike obaju tipova, no u kolikoj mjeri i na koji način su se ta dva svijetla ovdje ukrštavala, i da li su ovdje nastali neki osebujni oblici spajanjem sjevernih i južnih elemenata, moći ćemo vidjeti tek, kada bude detaljno i kritički proučena sva još sačuvana građa.

U arhivskim spisima ima podataka o djelatnosti jednog našeg graditelja i klesara iz Dalmacije u Rijeci. To je Juraj Dimitrov Zadranić (Georgius qm Dimitrij de Iadra), koji nam je dosad bio poznat samo po svojoj djelatnosti u Rabu i Pagu. Poznato nam je da majstor Juraj godine 1443. sudjeluje pri gradnji katedrale u Pagu.¹⁾ Kao stanovnika Raba našao ga je Fisković u arhivskim spisima Raba tek godine 1448.²⁾ ali, međutim, ga kancelarski spisi Rijeke već godine 1445. spominju kao stanovnika Raba (habitor Arbii),³⁾ što znači, da se je on već ranije nastanio u Rabu. Poznata nam je također njegova građevna i drvodjelska aktivnost u Rabu između 1448.—1452. godine, a glavni mu je rad bio izgradnja samostana i crkve sv. Eufemije u Kamporu na otoku Rabu.⁴⁾

Međutim, najstarije podatke o građevinskom radu majstora Jurja nalazimo baš u Rijeci i to u vremenskom razdoblju od 1442. do 1446. godine kada, izgleda definitivno napušta Rijeku. Majstor Juraj pok. Dimitra iz Zadra sklapa 1. kolovoza 1442. ugovor sa vijećnicima Rijeke, po kojem se obavezuje da će preuzeti radove na crkvi sv. Marije. Po tome će ugovoru majstor Juraj povisiti crkvu za 12 stopa, zidom koji mora biti potpuno jednak starom zidu, i koji mora biti učinjen iz jednakog materijala, a mora izra-

¹⁾ C. Fisković: Bilješke o paškim spomenicima. Ljetopis Jug. Akad. 57. Zagreb 1953.

²⁾ C. Fisković-K. Prijatelj: Albanski umjetnik Andrija Aleši u Splitu i u Rabu, str. 9. Split 1948.

³⁾ Vidi bilješku 8.

⁴⁾ C. Fisković o. c.

čiti i novi žljeb. Za sav potrebni građevni materijal mora se pobrinuti sam majstor, a vijećnici će se brinuti samo za prevoz materijala do crkve. Nadalje, mora majstor Juraj srušiti apsidu koja je uz sakristiju, zazidati to mjesto zidom, koji će biti dobro povezan, napraviti luk iznad vratiju i povezati zid pokraj tih vratiju, zatim pokriti crkvu crijepom i izraditi sve drvene dijelove. Posao mora biti gotov za 14 mjeseci, a za nagradu od 200 zlatnih dukata.⁵⁾

Istog dana sklapa majstor Juraj još jedan ugovor za radove u crkvi sv. Marije i to sa riječkim sucem Nikolom Mikolićem, prema kojem će Juraj srušiti cijelo svetište crkve sv. Marije i na istom mjestu sagraditi novo svetište koje mora biti za polovicu dulje od dotadašnjega. Faktura zida mora odgovarati načinu zidanja ostale crkve, a upotrijebiti će kamen starog svetišta uz dodatak potrebne količine novog kamena. Posao mora započeti još istog mjeseca, a za nagradu će majstor Juraj dobiti od suca Nikole Mikolića 50 zlatnih dukata.⁶⁾ Na istoj crkvi Juraj je trebao da izvede još neke radove. Sačuvan je ugovor između suca Nikole Mikolića i majstora Jurja od 16. prosinca 1445., u kojem se navodi da je Juraj sagradio jednu kapelu u crkvi sv. Marije. Tu kapelu mora Juraj dovršiti i popločiti u motivu riblje kosti sa crvenim i bijelim rabskim kamenom. Taj će kamen majstor sam dopremiti iz Raba u Rijeku i obraditi. Zatim, Juraj mora sazidati oltar iz tog istog kamena, oko oltara učiniti tri stepenice i jednu ispred kapele. Juraj se obavezuje da će taj posao izvesti za nagradu od 300 libara i 60 dinara (paruorum), do 1. lipnja slijedeće godine, tj. 1446., ukoliko ne dođe u Rijeci do kuge. A ukoliko majstor ne dođe u Rijeku da izvede taj rad, a ne bude kuge, onda je dužan da nađe zamjenika, koji će učiniti taj posao ili je sudac Nikola slobodan da preda taj rad nekome drugome.⁷⁾ Istoga dana izjavljuje majstor Juraj da mu je sudac Nikola Mikolić u cijelosti isplatio račun za njegove radove u kapeli sv. Marije, koji još nisu dovršeni. Juraj se obavezuje da će doći u Rijeku u mjesecu ožujku slijedeće godine (1446.) i skinuti skele, ožbukati kapelu, pokriti krov i dovršiti prozore.⁸⁾

Nesumnjivo je da je majstor Juraj po nalogu suca Mikolića izgradio jednu kapelu u crkvi sv. Marije, između 1442. godine, kad su sklopljeni ugovori o radovima u crkvi i svetištu te crkve

⁵⁾ Državni arhiv u Rijeci. Spisi riječkog kancelara Antonia Francesca de Reno (1436.—1461.) str. 130 i S. Gigante: Libri del cancelliere I/1. Monumenti di storia fiumana II. Rijeka 1912. Ovaj je važan dokument kolacioniran sa originalom, od kojega je Gigante krivo prepisao nekoliko nebitnih izraza.

⁶⁾ Državni arhiv u Rijeci. Spisi riječkog kancelara Antonia Francesca de Reno (1436.—1461.) str. 130 i S. Gigante: Libri del cancelliere I/1. Monumenti di storia fiumana II. Rijeka 1912. Ovaj je dokument kolacioniran sa originalom, u njemu je Gigante ispustio cijelu jednu rečenicu između »eleuari debeat« koja glasi »Quam cuam debeat ligare cum muro. Item dictus magister Georgius teneatur et...«

i 1445. kad se spominju već završni radovi u toj kapeli. No kancelarski spisi nam o tome šute.

Nije nam poznato da li je Juraj sve ove radove na koje se tim ugovorima obavezao i izvršio. No, možemo pretpostaviti da ih je izveo, jer iza tog vremena nema više o njemu vijesti u Rijeci. U međuvremenu je majstor odabrao za svoje stalno boravište Rab. Već godine 1445. spominju ga spisi kao stanovnika Raba, a prije toga, godine 1443. radi na Pagu, ali se opet vraća u Rijeku, gdje ga nalazimo 1444./5. Od svih Jurjevih radova na crkvi sv. Marije u Rijeci do danas nam se nije ništa sačuvalo. Crkva je bila radikalno pregrađena godine 1716.—26., kad je izgrađeno novo svetište i crkva proširena. Kao jedini preostali dio rada majstora Jurja Dimitrova možemo danas još vidjeti kontrafore na vanjskom zidu srednje lađe. Znamo po Jurjevim radovima u Rabu i Pagu, da je on radio u prelaznim gotičko-renesansnim oblicima, ali ugovori za njegove radove u Rijeci daju nam premršave opise tih radova, da bi po njima mogli upotpuniti sliku njegovog likovnog opusa. Nema za sada, još nikakvih pouzdanih podataka ni o postanku ni o prvotnom obliku crkve sv. Marije. U literaturi⁹⁾ se ona spominje kao najstarija u Rijeci, ali nema nikakve podloge za njeno datiranje, ni njen izgled. Gigante doduše donosi svoj crtež izgleda te crkve u XV. stoljeću, ali to je čista pretpostavka i fantazija, bez ikakve stvarne podloge.¹⁰⁾ Poglajen nam spominje pregradnju crkve godine 1450.,¹¹⁾ a ne spominje radove majstora Jurja, pa on vjerojatno misli na njih, jer u dokumentima nema nikakve vijesti o radovima koji bi se vršili te godine.

Prema ugovoru vijećnika sa majstorom Jurjem iz godine 1442., izgleda da je to bila trobrodna crkva, ili da je barem imala tri apside, jer se izričito navodi da Juraj mora srušiti baš onu apsidu uz sakristiju, ali kakvog je oblika bilo dotadanje svetište, koje Juraj mora porušiti, ni kakvo je bilo novo svetište, koje je Juraj sagradio, nemožemo vidjeti iz dosadašnjih podataka. Isto tako neznamo kako je izgledala kapela koju Juraj godine 1446. mora dovršiti, prema ugovoru sa sucem Nikolom Mikolićem. Velika je šteta što su nam ovi riječki ugovori tako škrti u tim podacima, dok su nam oni u Rabu kud i kamo opširniji.

Izgleda da Juraj u Rijeci, osim ovih spomenutih, radi i druge radove, jer postoji jedan akt od 18. veljače 1444. godine u kojem Juraj izjavljuje da je primio od suca Nikole Mikolića 70 dukata

⁷⁾ Državni arhiv u Rijeci o. c. str. 243, 4 i S. Gigante: *Libri del cancelliere*. I/2. *Monum. di storia fiumana* III. Rijeka 1912.

⁸⁾ Državni arhiv u Rijeci o. c. str. 244, 5 i Gigante o. c. pod 7.

⁹⁾ Kobler: *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume* I. str. 129. Rijeka 1896.

¹⁰⁾ Gigante: *Fiume nel Quattrocento*, str. 90. Rijeka 1913.

¹¹⁾ Don Giuseppe Poglajen: *Memorie cronologiche relative alle chiese e al Capitolo di Fiume*. *Fiume Rivista semestrale* A. VIII. 1930. Rijeka 1931, str. 106.

na račun radova koje se obavezuje za nj izvršiti. Možda su to već radovi na spomenutoj kapeli u crkvi sv. Marije, ali to u spisu nije naznačeno.¹²⁾

Iz kancelarskih knjiga, nadalje, doznajemo da je majstor Juraj 16. siječnja 1444. uzeo na deset godina u nauk jednog riječanina, Maura sina Eufemije žene nekog mornara.¹³⁾

Za vrijeme svog boravka u Rijeci bavio se Juraj i trgovinom, što nam potvrđuje akt od 18. veljače 1444. godine, po kojem Juraj priznaje da je sucu Nikoli Mikoliću dužan za primljeno željezo 29 dukata i 60 solda.¹⁴⁾ Zadnji put nam se Juraj Dimitrov spominje u Rijeci dana 16. prosinca 1445., kada se obavezuje da će do dana sv. Jurja isplatiti svoj dug za najam jedne kuće.¹⁵⁾

Šteta je, dakle, što su nam u Rijeci propali skoro svi ostaci djela majstora Jurja Dimitrova, te smo upućeni samo na arhivske podatke. Ti su nam podaci ipak vrlo važni, jer nam pokazuju da u XV. stoljeću naši domaći majstori grade naše spomenike i to ne samo u Dalmaciji nego i u gornjem Primorju. Vrlo je vjerojatno da će se daljnjim istraživanjem arhivske građe pronaći još jača veza i veći broj naših majstora koji svojim djelovanjem povezuju cijelu Dalmaciju sa Hrvatskim Primorjem i Istrom.

---

¹²⁾ Državni arhiv u Rijeci o. c. i Gigante; Libri del cancelliere I/1. Monumenti di storia fiumana II. Rijeka 1912.

¹³⁾ Državni arhiv u Rijeci o. c. i Gigante o. c. I/1.

¹⁴⁾ Državni arhiv u Rijeci o. c. i Gigante o. c. I/1.

¹⁵⁾ Državni arhiv u Rijeci o. c. i Gigante o. c. I/2.